

Logika I

Ladislav Hejdánek

jedná se o přepis tohoto dokumentu:

◆ přepis, česky, vznik: 7. 9. 1987

◆ transcript, Czech, origin: 7. 9. 1987

Logika I [1987]

7. 9. 1987

Hegel má ve své první Logice, která je částí *Encyklopedie filosofických věd*, jednu větu, kde říká, že logika je disciplínou nejobtížnější. A o kousek dál ovšem říká, že se zdá být také tou disciplínou nejsnadnější. Když jsem o prázdninách pročítal různé knihy a připravoval, co bychom mohli dělat, tak jsem nahlédl pravdivost té první věty; naproti tomu ta druhá věta mi zůstala tajemstvím. No, Hegel tam říká – někdy se k tomu vrátíme a já vám to budu citovat podrobně – že logika je tou nejobtížnější z filosofických věd, a v dalším odstavci dospívá k tomu, že z jiného hlediska se jeví být naopak tou nejsnadnější. Ale když tam vykládá, proč je tou nejsnadnější, tak hned uvádí, jaké to má vlastně neblahé následky, ta snadnost. Takže ta snadnost je vlastně ještě horší než ta nesnadnost. To už jsem mu dával spíš za pravdu, neboť se ukazuje, že tzv. snadnost je vlastně jenom zdánlivou snadností.

Není nic snadnějšího, než si vzít pár knížek o logice a teď z toho udělat takový přehled, průřez, všeobecný obraz anebo alespoň galérii. Jenomže to je právě to, že pak jde o formální logiku, kterou my dělat nechceme. Vaším úkolem bylo, abyste se na to podívali o prázdninách. Ale co tedy chceme dělat? Tak to je ta první, velmi nesnadná věc, říci co letos chceme dělat, co to vlastně ta filosofická logika je. A protože nevíme, co to je, tak se k tomu nejprve musíme pečlivě dobrat. A to znamená, že je zbytečné začít takovou galérií různých definic logiky. To by totiž znamenalo, že začneme zmatkem. A kdo se potom má v tom zmatku vyznat? Zajisté jsou některé věci, které jsou těm různým názorům společné – na to, co je to logika, těm různým definicím. Tak když si vezmeme např. v roce 1959 vyšlou relativně slušnou logiku Oty Weinbergera, který přednášel logiku právníkům na právnické fakultě, tak tam najdeme, že dodneška není jednoty v tom, co to je logika, tj. dokonce ani jednoty v tom, co to je ta formální logika, kterou se zabývat nechceme. Není v tom prý jednoty, ale přece jenom jsou v tom nějaké společné rysy logiky, obecně uznávané – no a to je tedy logika. To je ovšem filosoficky dost pochybné, protože jde především o to, co si vybereme, koho uznáme za logika a za kompetentního k tomu, aby se vyjadřoval, co to logika jest. Když se třeba i řada logiků dohodne na něčem, třeba hlasováním nebo i bez hlasování, to ještě neznamená, že tomu tak je a že to je v pořádku, to musíme přece ještě vždycky sami posoudit. Nějaké konsorcium logikum v takové chotické, myšlenkově rozkolísané době, dohodnuté v tom, co to je logika, pro nás nemůže být tou poslední instancí, a nemůžeme být ochotni takový verdikt prostě uzнат. Ve vědě vůbec, ale zvláště ve filosofii se přece o pravdě nikdy nehlasuje, tam většina nemá víc pravdu než menšina.

A tak tedy: nezačneme žádným výměrem logiky, a to ani jedním, ani mnoha, nějakou galérií různých výměrů, ale musíme si nejdříve vytvořit předpoklady pro eventuelní kritické zhodnocení těch definic nebo výměrů, pojetí toho, co to je ta logika, a speciálně filosofická logika. Příležitostně se později k několika výměrům vrátíme a vyhodnotíme je na základě toho, k čemu jsme mezitím dospěli.

Když se tedy nemůžeme spolehnout na literaturu, nebo když přinejmenším nevíme, co si z té literatury vybrat (neboť něco tam může být, co by nás snad mohlo zaujmout nebo dokonce přesvědčit, ukázat nám cestu, – ale nevíme, co to je a kde to hledat), no tak, co jsme si kdysi říkali, že když si neví filosofie někdy rady a když neví, jak se do problému zakousnout, tak není špatné naslouchat jazyku. Na jazyk ovšem nikdy není spolehnutí naprosté. Někdy nás jazyk může i zavést – ale někdy nám přece jenom může něco podstatného říci. Ne tak, že by nám předvedl celé pojetí, celou nějakou teorii, ale dá nám jakýsi „pokyn“. (Ten „pokyn“ si pamatujte, k tomu se vrátíme za krátkou dobu, až se budeme zabývat Hérakleitem.) Ovšemže takový pokyn musíme přezkoušet, vyzkoušet, je-li opravdu dost nosný, dostaneme-li s se tou ukazovanou nebo naznačovanou cestou opravdu někam, a dostaneme-li se tam, kam chceme a kam potřebujeme. Musíme to přezkoušet a posoudit výsledky. Nicméně někdy nám ten jazyk opravdu dá pokyn, který si nedovedeme vymyslet, který nás vůbec nemusí napadnout. Jazyk v sobě opravdu má – ovšem v hloubce – jakýsi poklad, z kterého je možno čerpat. Je tam ovšem leccos, a ne všechno je perla.

No a tak vyjděme z toho, že naším úkolem bude filosofovat o „LOGU“. Když jde o „logiku“ – jak vůbec vzniklo slovo logika? Je to LOGIKÉ, nebo lépe vcelku, HÉ LOGIKÉ EPISTÉMÉ, věda o logice, věda logiky,

logická věda – Hegel říkal „Wissenschaft der Logik“. (Jak jsem už před prázdninami říkal, musíme si na Hegela dát trochu pozor, jeho logika vlastně není nejen logika v běžném smyslu, tj. formální, školská logika, ale ani logika v tradičním filosofickém smyslu, nýbrž spíše metafyzika – a to nás ovšem nesmí odradit, abychom Hegla odložili.) Tedy naším cílem letos bude filosofovat o LOGU. Budeme tedy ten „pokyn“ očekávat nikoliv od češtiny, nýbrž od jazyka řeckého. Když „logika“ – tak se podíváme do lexikónů, co znamená slovo LOGOS a LEGEIN. A pak zjistíme, že jsme na tom stejně, jako kdybychom si sebrali definice logiky, a možná ještě o něco hůř. Ukáže se, že nám slovníky předestrou jeden velký zmatek. Téměř všechno tam je možné. Starý nehomérský Lepařův slovník z r. 1892 uvádí v českých ekvivalentech – a ani nebudu zmiňovat všechny – na prvním místě počet, vybraný počet, potom platnost, vážnost, čest – to všechno je LOGOS! Také starost, péče. Dále za druhé, to je druhý okruh: výpočet, rozpočet, eventuelně záměr, poměr, vztah, podoba, rovná míra – to je také LOGOS! Nebo „co se týče“, když se něco upřesňuje – tážeme se po barvě, co se týče něčeho; tak k tomu se také používalo toho slova LOGOS. A pak teprve přichází vypravování, slovo, řeč, rozmluva, rozprávka, hovor, ale také úvaha, dokonce úmluva: KOINOS LOGOS je např. společná úmluva (třeba u Thukydida). Dále slovo, výrok, průpověď, slib, přípověď; pak výpověď, rozkaz, zpráva, vypravování, pověst, vypravovaná událost (tedy nejenom samo vyprávění, ale i událost, o které se vypráví), příběh, také popis, výklad, rozbor, bajka, řeč, pojednání (řeč ve smyslu rétoriky, např. řeč u soudu), dokonce věc, o které je řeč. A také pravda: u Hérodota TON EONTA LEGEIN je: skutečnou věc mluvit, tj. říci pravdu. Atd. atd. – to je asi polovička toho, co jsem si z Lepaře vypsál. Nebudu už dál pokračovat. Je zřejmé, že slovník sám nám nepomůže – ovšem slovník není ještě jazyk, to si musíme uvědomit. Navíc slovník dělají lidé, kteří nějakým způsobem tomu jazyku rozumějí. A když nejsou filosofové – a Lepař nebyl – tak nám ten slovník moc nepomůže. My se musíme obrátit k tomu jazyku. Významů je zkrátka příliš mnoho. Musíme se pokusit jít k těm nejzákladnějším, nejpůvodnějším. A tady nám možná pomůže sloveso. LOGOS je od LEGEIN. LOGO, LEGEIN znamená – též podle Lepaře – беру, čítám, počítám, kladu, pokládám, cením si, vážím si, a pak: vypravují, povídám, mluvím, pravím, i jmenuji, mluvím o, říkám že (LEGO TI = mluvím pravdu, tj. o pravdě se zvláště nemluví, je to přímo obsaženo ve významu toho LEGO), atd. – a to už se zase daleko rozbíhá do významů odvozených a přenesených. Takže se zase ukazuje, že ten lexikon sám nám nepomůže, ale trochu nám může pomoci to slůvko, to sloveso LEGO. A tady se opřu o Heideggera (na tomto místě by to ještě nebylo zapotřebí, ale pro zjednodušení ho uvedu na scénu už zde) – nejsem filolog ani řečtinář, nemohu posoudit, zda má Heidegger pravdu, ale předpokládám, že kdyby pravdu neměl, že už by ho někdo býval roznesl na kopytech. Heidegger byl předmětem všestranných kritik a útoků, a to proto, že 11 měsíců chodil v rajtkách a hajloval jako rektor, pak už nesměl přenášet na univerzitách atd. – a to by mu jistě nebylo odpuštěno, kdyby si tadyhle vymýšlel. To se však nikdo neodvážil, a tedy předpokládejme, že má pravdu. Heidegger nejprve ukazuje, že LEGÓ, LEGEIN, latinsky legere (latina to má převzaté z řečtiny) je vlastně totéž, co německy lesen. Němčiny je podle přesvědčení mnoha Němců právě tak „původní“ jazyk, jako řečtina (což neplatí o latině, která je kombinací nejméně tří velkých okruhů, kdežto řečtina (přesněji řecká nářečí) je jazykem velmi svébytným, samostatným (jednotlivá řecké nářečí, charakteristická pro různé kraje, různé státečky) bylo možno poznávat a odhadovat tak původ toho, co mluví). Tedy podle Heideggera (a nejen podle něho) to německé „lesen“ znamená totéž, co latinské legere a řecké LEGEIN. Ovšem nejde o blízkost v tom významu, který je dnes nejběžnější. Lesen německy původně znamená sbíratí, a je to například v těchto slovech, jež Heidegger sám uvádí: Holz lesen (probírat les, sbírat dřevo), Ähren lesen (sbírat klasy, Ährenlese = klasobraní), Weinlese (sběr vína, vinobraní), Auslese (výběr, může to být také probírka) atd. Mohli bychom doplnit, že také čeština je v tomto smyslu jazyk dosti „původní“ a že je blízko tomu i české sloveso čísti, což původně znamená čítati, počítati – totiž písmenka, tj. počítati a sbíratí je tu vlastně totéž. Jenomže když sbírám, dělám to do dlaně, a když počítám, dělám to do mysli. Ale sbírám v obou případech. No a samozřejmě když čítáme, počítáme písmenka, tak nikoliv proto, abychom zjistili jejich počet, ale abychom je „sčetli“, tj. přečetli, pochopili, co znamenají dohromady, pospolu – tedy přečetli už sebraná, v souboru, shromážděná v slova. Takže legein původně – podobně jako lesen, podobně jako čísti – původně znamená sbírat jednotlivé a dávat dohromady, shromažďovat, sjednocovat.

Stále se nám však může zdát, že ani tato etymologie nám nepomáhá. A mně se zase zdá, že nám může otevřít oči – přinejmenším v jednom směru (mimořádně, když jsem

[Další přepis se nedochoval – pozn. red.]